

Praktisk talt

– om læremidler og professionsdidaktik i dansk i læreruddannelsen

AF: RIKKE CHRISTOFFERSEN, LEKTOR I DANSK VED UC SYDDANMARK

"Hvad skal vi bruge det til?" Sådan spørger de studerende i linjefaget, når de synes, at den teoretiske tilgang overskygger praksisperspektivet i undervisningen. For de teoretiske og praktiske dimensioner, som lærerprofessionalitet er kendetegnet ved, fremstår af og til som så væsensforskellige, at det kan være svært at finde sammenkoblingen. Men med læremidler som centralt omdrejningspunkt i faget i læreruddannelsen er det muligt at bringe praksis i spil med teorien – at undervise ud fra en ekspliciteret professionsdidaktik.

Professionsdidaktik – hvad er det særlige ved det?

Undervisningen ved professionsuddannelserne er karakteriseret ved et samspil mellem teori og praksis, og sigtet med uddannelserne er, at teoridannelse bør knyttes an til praksisnær undervisning. Men hvordan gør man det bedst muligt, eller hvordan gør man i det hele taget? Og hvad er professionsdidaktik egentlig for en størrelse? Ifølge Bo Steffensen er en didaktisk synsvinkel altid en professionssynsvinkel (1), og det kunne synes som en pleonasme at tale om professionsdidaktik, men det didaktiske perspektiv handler jf. Steffensen om, hvorvidt vi anskuer fag som fag eller som undervisningsfag. Dansk anskuet som fag kræver ingen didaktik, og det er det perspektiv, som eleven i folkeskolen har på faget dansk. Når det gælder

dansk i læreruddannelsen, så er der tale om dansk som et undervisningsfag, og ud fra den optik kunne det fremstå en smule misvisende at kalde læreruddannelsens fag for fag. Fagets kontekst definerer imidlertid faget som et undervisningsfag, mens det er et fag blandt andre fag i læreruddannelsen. Dansk i læreruddannelsen skal opøve den studerendes kompetence til at undervise i faget dansk i folkeskolen, og professionsdidaktikken handler dermed om, hvordan undervisningen i læreruddannelsen kan tilrettelægges, så den studerende kan opøve kompetencer til at tilrettelægge undervisningen i faget (2). Der er nærmest tale om en fordobling for at blive i en Steffensen-terminologi, når vi taler om professionsdidaktik.

I professionsdidaktikken er den didaktiske trekant mødet mellem fag – sag – person, hvor faget repræsenterer den teoretiske dimension, sagen den praktiske dimension og personen den lærerstuderende, som gennem mødet med fag og sag udvikler sin professionalitet. Men hvordan kan undervisningen tilrettelægges, så didaktikkens hjørnestein danner et professionelt mønster? Udgangspunktet må være professionen – at virke som dansklærer, og sagen er derfor central. Men hvilken rolle spiller teorien så? Der findes mange bud på teoriens rolle i forhold til praksis (3), men i denne sammenhæng anskues teori som det, der bidrager med betingelserne

for at udvikle handlingsrefleksion. Teorien giver os noget at reflektere med, og sagen er det vi reflekterer på, og teoritilegnelsen kommer dermed til at virke kvalificerende i forhold til professionsudøvelsen. Omvendt kan man sige, at det er sagen der legitimerer teorien, idet teorien kvalificeres ved at kunne sættes i spil med praksis. Det særlige ved professionsdidaktikken, og det særligt udfordrende, er, hvordan vi får sagen sat i spil med faget og den studerende. Ofte optræder samspillet som en implicit størrelse, og det kan være vanskeligt for den enkelte studerende at få samspillet til at lyde af noget. Det er netop i disse situationer, at den studerende stiller spørgsmålet hvorfor? (4) Når det ikke er tydeligt, hvad det tillærte skal bruges til, så virker tilegnelsen af kundskaber og færdigheder og fagets viden som noget selvberørende, der ikke relaterer sig til den praksis, som den studerende skal virke i. Og når den studerende ikke kan se sammenhængen, så er det tegn på at professionsdidaktikken ikke er ekspliciteret nok. I professionsuddannelserne må sagen være synlig, og netop blik-metaforen er rammende for, hvori det professionelle og professionsidentiteten består. Niels Buur Hansen påpeger dette karakteristika og understreger, at "der er forskel på at se og høre noget, at percipere noget og at have blik for eller øre for noget" (5). Vi skal altså i uddannelsen have blik for,



hvordan vi giver de studerende blik for faget og professionen. Og vi må eksplicitere professionsdidaktikken, så de studerende kan høre samspillet.

Hvad har læremidler med det at gøre?

Der er i faget dansk tradition for at analysere og vurdere læremidler til brug i faget, og det er der for så vidt ikke noget nyt i. Når det gælder et professionsdidaktisk perspektiv, så vil det nye være at lade et læremiddel fungere som centralt omdrejningspunkt for undervisningen, som det sted, hvor teorien kan forankres, konkretiseres eller problematiseres. I denne tilgang vil læremidlet, som et konkret fysisk udtryk for en mulig praksis, bidrage til en synliggørelse af sagen. Læremidlet bliver dermed det sted, hvor den studerende kan opøve sit blik på faget og professionen, og i samspillet mellem fag og sag vil den studerende opleve, at teorien skaber betingelserne for en refleksiv distance til sagens konkretisering, og i netop denne distancerede analytiske refleksion består (blandt andet) professionaliteten. Med et læremiddel som centralt omdrejningspunkt gennem arbejdet med faget vil det professionsrettede i faget ekspliciteres for den studerende og ved at have udvalgt et særligt læremiddel som gennemgående praksis-reference kommer læremidlet også til at have en sammenbindende funktion i forhold til fagets delelementer. Det er muligt at anvende læremidlet som reference uanset om der arbejdes med fiktion, faglig læsning eller centrale færdigheder. Læremidlet kan anskues ud fra forskellige optikker, der alle er forankrede i faget og professionen. Optikkerne gives i faget, og læremidlet bringer sagen i spil. I det følgende vil der være et par nedslag i linjefagsundervisningen for at eksemplificere, hvordan læremidlet kan anvendes som centralt om-

drejningspunkt i undervisningen, så fagets teori og metoder konkretiseres for den studerende og relateres til praksis, og så den studerende får mulighed for at anvende fagets vidensområder og færdighedselementer i en professionsrefleksion. De skitserede undervisningsnedslag er fra dansk fællesdelen på 1. årgang, og læremidlet som holdet har anskaffet sig ved studieårets start, er Ingelise Moos og Karen Vilhelmsen (2007): *Fra en anden klode. Læs litteratur i 5.-6. Klasse*, Dansk lærerforening. Materialet består af en elevbog og en lærervejledning, og materialet findes desuden i en netudgave på forlagets hjemmeside. Den digitale udgave gør det muligt at vise de sider der arbejdes med på smartboard i lokalet og derved skabe en fælles referenceramme i undervisningen og gør desuden, at de studerende altid har materialet 'ved hånden', så længe den bærbare er med. I gennemgangen vil der først være en kort introduktion til de enkelte forløb, hvorefter der rettes fokus på sagen i samspil med faget – at eksemplificere hvordan læremidlet kan eksplicitere professionen.

Et blik på læremidlet

Det første nedslag vil være i et forløb om ældre tekster, læseforståelse og litteraturpædagogik. Der tages udgangspunkt i tekstteori om genrer og skønlitteratur, og de studerende arbejder med forskellige definitioner, både andres og deres egne. Og så kommer vi til sagen: For at anvende teorien og perspektivere den til praksis kigger vi i læremidlet. Elevbogen indledes med et forord, hvori skønlitteratur bliver defineret som genre, og denne definition drøftes i forhold til de studerendes egne definitioner og i forhold til teorien. Desuden kigger vi i lærervejledningen, hvor der også udtrykkes et særligt syn på litteraturen, og hvor der refereres til Pål Dahlerups

definition på litteratur. De studerende får blik for, at tekstteori ikke er forbeholdt en videnskabelig viden i uddannelsen, men at tekstteorien også indlejres i den pædagogiske professionsviden (6), som læremidlet er eksponent for. Dernæst arbejdes der med kanonbegrebet ud fra en historisk og teoretisk optik, og vi finder en vinder af quiz'en: Kan du kanon? Og så er det igen tid til at gå til sagen: Vi kigger i materialet for at se, om lærebogsforfatterne har medtaget forfattere fra skal- og/eller bør-listen (hvilket de heldigvis har). Og vi drøfter på holdet, hvilke forfattere og hvilke tekster, der er udvalgt i forhold til klassetrin, læsefærdigheder, kognitiv udvikling m.v.. Desuden kigger vi i lærervejledningen efter argumenter for netop disse forfattere og disse tekster, og lærervejledningens argumenter og begrundelser analyseres ud fra bl.a. klassikerkriterier, kvalitetskriterier og væsentlighedskriterier. Senere i forløbet er fokus på læseforståelse i skønlitterære tekster, og vi inddrager tekstteori og læseprocessteori. Og så til sagen: Vi arbejder videre med to af læremidlets kanonforfatter-tekster og retter denne gang vores blik mod læseforståelsen. På baggrund af teorien opstiller vi en række analysepunkter, og teksterne anvendes i en lærerfaglig analyse i relation til at læse teksten med forståelse. Vi inddrager også kanonpædagogik i forløbet. Først ud fra en teoretisk vinkel for derefter at gå til sagen og vende tilbage til vores kanonforfattere og de valgte tekster i læremidlet, hvor vi denne gang retter blikket mod, hvordan lærebogsforfatterne har valgt, at der skal arbejdes med teksterne litteraturpædagogisk. Vi laver lærerfaglige analyser af teksterne og kommer med andre bud på, hvordan man kunne tilrettelægge arbejdet med teksterne. Gennem forløbet er der således hele tiden en vekslen mellem teori og praksis, mellem det generelle og det



konkrete, og læremidlet er med til at fagets viden, kundskabsområder og færdigheder opleves som meningsgivende, idet den studerende får mulighed for at benytte det tillærte i et professionsperspektiv.

Et andet blik på læremidlet

Det næste nedslag er i et forløb om faglig læsning og læseforståelse. Som introduktion til forløbet definerer de studerende parvis, hvad en fagbog er. Dernæst bliver de bedt om at vurdere, om læremidlet fra en anden klode er en fagbog og begrundede deres vurdering ud fra deres viden om en fagbogs karakteristika. Læremidlet er, udover at være en tekstsamling af skønlitterære tekster, også en fagbog, og der er masser af faglig læsning i læremidlet. Og nu endnu mere til sagen: Vi bruger fagbogen gennem forløbet til at konkretisere den teoretiske viden om fagbøger, fagtekster og fagsprog. Vi analyserer på den ydre udformning af bogen og vurderer den ud fra kriteriet om læselighed. Dernæst kigges der nærmere på teksttyperne i bogen, og de studerende analyserer sig frem til, at der optræder både berettende, instruerende, beskrivende, forklarende og argumenterende tekster i læremidlet. Vi går tæt på bl.a. introduktionen af fortællerbegrebet og analyserer på fagord, kohærens og kohæsion i dette afsnit i fagbogen. Er det muligt at forstå fagordene ud fra konteksten? Hvilke forkundskaber kræves der af læseren for at læse teksten med forståelse? Hvordan skabes der kohæsion i teksten, og er tekstbåndene tydelige? Desuden inddrager vi lærervejledningen i en vurdering af, hvordan fagbegrebet 'fortæller' er valgt introduceret i den pædagogisk tilrettelagte tekst. Hvilke begrundelser giver lærervejledningen for den måde teksten er tilrettelagt på? Senere introduceres forskellige læseforståelsesstrategier, og de studerende udarbejder

et eksempel på, hvordan man kan undervise med læseforståelsesstrategierne i forhold til et udvalgt teksteksempel fra læremidlet. På samme måde introduceres forskellige undervisningsmetoder, når det gælder læseforståelsesstrategier, reciprok, transaktionel og begrebsorienteret undervisning, og der udarbejdes forslag til, hvordan den begrebsorienterede undervisning kan anvendes i arbejdet med fagbogens afsnit om genrer. På baggrund af de udarbejdede forslag drøftes det, hvilke læringsprocesser denne undervisningsmetode sætter i gang, og om det er en hensigtsmæssig måde at arbejde med netop dette stofområde på. Igennem forløbet analyseres og vurderes der på mange niveauer – faget bidrager med bl.a. analyseredskaber, vurderingskriterier og metoder, det der kigges med, mens læremidlet fungerer som genstandsområde, det der kigges på.

Et helt andet blik på læremidlet

Det sidste nedslag vil være i et forløb med praktik og profession som fokusområde. I forbindelse med praktikforberedelse arbejdes der med begreber som profession, professionalitet, kvalifikationer, kompetencer, ckf'er og mål og evaluering. Og så til sagen: Alle begreberne kan anskueliggøres ud fra læremidlet. Vi starter i omvendt rækkefølge: det er muligt at se på, hvordan der arbejdes med mål og evaluering både i forhold til hele bogen som læremiddel og i forhold til arbejdet med fx en enkelt tekst i materialet. Hvad evalueres og hvordan? Hvad står der i elevbogen og i lærervejledningen? Når det gælder ckf'er er det på samme måde muligt at konkretisere de abstrakte begreber i en konkret sag. Holdet har tidligere arbejdet med Louis Jensen: Det stjålne hjerte fra læremidlet i forbindelse med en adaptationsanalyse, så de kender teksten godt. Men nu vender vi

tilbage til den med en ny optik. Vi kigger nu på hvilke kundskaber og færdigheder læremidlet lægger op til, at arbejdet med teksten skal føre til. Hvad er kundskab egentlig for en størrelse, og hvornår er noget en færdighed? Og kan de adskilles? I forhold til begreberne kvalifikation og kompetence, så anvender vi kompetenceniveauerne planlægge, gennemføre og evaluere undervisningen. Og så til sagen. Vi kigger i lærervejledningen, som netop skulle vejlede den enkelte lærer i forhold til undervisningen, og undersøger, hvordan læreren bliver vejledt, når det gælder undervisning i og med Louis Jensen teksten. De studerende bliver bedt om at vurdere, hvad vejledningen kan, og hvad den ikke kan ud fra deres viden om lærerkompetencer og kvalifikationer. Og det bringer os frem til en vurdering af, hvad læreren skal have af kvalifikationer og kompetencer for at kunne bruge vejledningen. Derfra er der ikke langt til de centrale begreber profession og professionalitet, og på baggrund af vores arbejde med at konkretisere de øvrige begreber er det nu muligt ud fra et fælles afsæt at sætte ord på og drøfte, hvornår man er professionel i professionen.

I den skitserede tilgang er der hovedsageligt tale om en deduktiv anvendelse af læremidlet, hvor sagen eksemplificerer teorien; læremidlet kan siges at have en centripetal funktion – det er punktet, vi søger mod for at forankre det generelle og abstrakte. Men man kan sagtens forestille sig at anvende læremidlet induktivt, hvorved det vil få en modsat centrifugal funktion; det er herfra vi søger abstraktioner og teorier, så vi kan kategorisere og begrebsliggøre professionens og fagets kompleksitet.

Hvorfor er det smart?

Ved at inddrage læremidler som et centralt omdrejningspunkt i under-



visningen er det muligt at forankre den teoretiske abstrakte viden. Teoretisk indsigt kan være med til at give os et blik på professionen og et blik for professionen, men det er kun muligt hvis vi har noget at rette blikket mod. Læremidlet kan ikke indfange den kompleksitet som praksis er, og en lærevejledning er som genrebetegnelsen selv peger på, netop vejledende. Der gives ikke nogle faste forskrifter på, hvordan den enkelte studerende skal agere i professionen ved at inddrage læremidler. Men det læremidlet kan, er at bringe sagen ind i undervisningen, og derved skabes der samspil mellem fag, sag og person. Gennem et kontinuerligt arbejde med læremidler, som den enkelte studerende for blik for at forholde sig til og samtidig forholder sig til de andres forholdene sig til, bliver det muligt at arbejde med at udvikle en professionsepi-stemologi. Så den enkelte kan finde sig selv i professionen – og i faget. Og det er ærlig talt smart!

Som underviser ved læreruddannelsen i UC Syddanmark deltog jeg sammen med et hold lærerstuderende i udviklingsprojektet "Profession og læremidler" 2009-10. Fokus for projektet var at eksperimentere med nye måder at bruge læremidler på i undervisningen samt eksperimentere med læremidler, som understøtter koblingen mellem praktik og undervisningen på uddannelsesstedet. Med udgangspunkt i et didaktisk læremiddel udarbejdede de studerende en web-side, der dels skulle understøtte og dels supplere læremidlet. Disse egne designede didaktiske digitale læremidler blev afprøvet i praktikken, hvor en redidaktisering ofte var påkrævet, idet virkelighedens handlingssynliggjorde, hvornår det udviklede læremiddel havde sine begrænsninger – og sine styrker. Produktionen af egne digitale didaktiske læremidler i undervisningen, som afprøves i praktikken, kan være med til at

skabe sammenhænge mellem fag og praktik – sagen bliver det centrale omdrejningspunkt.

Læs mere i rapporten på: <http://laeremiddel-pol-194142409.wikispaces.com/Projektrapporter>.

Noter

1. Bo Steffensen i Asmussen m.fl. (red.) (2007): 140
2. "Tilrettelægge" dækker her over at kunne planlægge, gennemføre og evaluere undervisning
3. Se bl.a. Bjerresgård (red.) 2008
4. Ifølge Niels Buur Hansen så er netop hvorfor og hvem spørgsmålet rettet mod professionsdidaktikken, mens hvad og hvordan spørgsmålene er rettet mod fagdidaktikken. I Ottingen m.fl.(red.) 2007: 58
5. Ottingen m.fl. (red.) 2007: 64
6. Jens Rasmussen skelner mellem flere vidensformer, bl.a. den pædagogiske forskningsviden, der vurderes ud fra kriterierne sand/usand, og den pædagogiske professionsviden, der vurderes ud fra kriterierne vejledende/ikke vejledende. I Gjallerhorn 2009: 12

Litteratur

Asmussen, Jørgen m.fl. (red.)(2007): Mosaikker til danskstudiet, Academia.

Bjerresgaard, Helle (red.) (2008): Tango for to, Dafolo.

Henningsen Carsten m. fl. (2006): Teori og praksis i læreruddannelsen, Forlaget CVU København og Nordsjælland.

Hiim og Hippe (2005): Didaktik for fag- og professionslærere Gyldendal.

Meyer, Hilbert (2005): Hvad er god undervisning, Gyldendals lærerbibliotek.

Moos, Leif m.fl. (2004): Relationsprofessioner, DPU Forlag.

Ottingen, Alexander von m.fl. (red.) (2007): Mellem teori og praksis. Aktuelle udfordringer for pædagogiske professioner og professionsuddannelser, Syddansk Universitetsforlag.

Pedersen Carsten (2006) Vidensformer, pædagogik, sundhed, GADS Forlag.

Rasmussen, Jens m.fl. (2007): Viden om uddannelse. Uddannelsesforskning, pædagogik og pædagogisk praksis, Hans Reitzels Forlag.

Jens Rasmussen: "Nordiske læreruddannelser i en overgangsperiode". I Gjallerhorn, nr. 8, 2009.

Wahlgren, Bjarne m.fl. (2008): Refleksion og læring, Samfundslitteratur.

